

۱۳۹۹/۱۱
۹۴/۱۲/۱۹

مؤسسه مطالعات راهبردی اسلام معاصر

ایران و جهان عرب

بحولات عربی و ژئوپلیتیک ایران

نوشتہ

دکتر محمد مسجد جانی

انتشارات اطلاعات

تهران - ۱۳۹۵

سرشناسه: مسجدجامعی، محمد
عنوان و نام پدیدآور: ایران و جهان عرب: تحولات عربی و ژئوپلیتیک ایران / نوشته محمد مسجدجامعی
مشخصات نشر: تهران: اطلاعات، ۱۳۹۵
مشخصات ظاهری: ۴۸۰ ص.
شابک: 978-964-423-999-1

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: سیاست جغرافیایی - ایران - مقاله ها و خطابه ها
موضوع: سیاست جغرافیایی - کشورهای عربی - مقاله ها و خطابه ها
موضوع: بهار عربی، ۲۰۱۰ م. - مقاله ها و خطابه ها
موضوع: سیاست جغرافیایی - کشورهای اسلامی
شناسه افزوده: مؤسسه اطلاعات
رده بندی کسره: ۱۳۹۵ ۹ الف م / JC۳۱۹
رده بندی دیویی: ۳۲۰/۱۲۰۹۵۵
شماره کتابشناسی هی: ۴۱۸۳۱

انتشارات اطلاعات

تهران: خیابان میرداماد، خیابان نفت جنوبی، روزنامه اطلاعات، شماره پستی ۱۵۴۹۹۵۳۱۱۱
تلفن: ۲۹۹۹۳۴۵۵-۶
فروشگاه مرکزی: بزرگراه حقانی، رویروی ایستگاه مترو، ساختمان روزنامه اطلاعات، تلفن ۲۹۹۹۳۴۸۶
فروشگاه شماره (۱): خیابان انقلاب اسلامی، رویروی دانشگاه تهران، تلفن: ۶۶۴۶۰۷۳۴

ایوان و جهان عرب (تحولات عربی و ژئوپلیتیک ایران)

تألیف دکتر محمد مسجدجامعی

صفحه آرا: رحیم رضائی طراح جلد: رضا گنجی

حروف نگاری، چاپ و صحافی: مؤسسه اطلاعات

چاپ اول: ۱۳۹۵ شمارگان: ۱۰۵۰ نسخه

قیمت: ۱۸۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۲۳-۹۹۹-۱ ISBN: 978-964-423-999-1

همه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است. Printed in Iran

فهرست

۹	پیش‌گفتار.....
	بیش‌ایل: مقالات
۱۵	فصل اول: ژئوپلیتیک ایران.....
۱۷	بهار عربی و تحول در ژئوپلیتیک ایران.....
۲۴	ایران و ژئوپلیتیک تشیع.....
۲۹	«منطق قدرت» و «منطق انقلاب» الزامات ژئوپلیتیکی ایران.....
۳۰	چه تصویری درباره ما وجود دارد؟.....
۳۱	گرانگه تشیع.....
۳۱	منطق فکری و منطق رفتاری نوین.....
۳۲	انباشت‌های تاریخی تلخ.....
۳۳	درک شرایط جدید.....
۳۴	رعایت مقتضیات.....
۳۶	ما و مسیحیان خاورمیانه.....
۴۵	ایران و سیاست منطقه‌ای فرانسه.....
۵۰	ایران و اقلیت‌های دینی.....
۵۷	فصل دوم: سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران.....
۵۹	سیاست خارجی؛ موقعیت موجود: اهداف و آرمان‌ها.....

۸۴	ایران و مصر: واقعیت‌ها و آرمان‌ها.....
۹۳	باز اثران ما چگونه رفتار می‌کنند؟.....
۱۰۰	چه سیاستی در قبال مصر باید اتخاذ کنیم؟.....
۱۰۶	چه سیاستی در قبال عربستان اتخاذ کنیم؟.....
۱۱۸	عربستان تهاجمی شده: تحول در سیاست سنتی.....
۱۲۸	ما و همسایگان جنوبی ما: کدامین راهبرد؟.....
۱۲۹	نفرت اعراب از شیخ‌نشین‌ها.....
۱۳۰	توجه به رسانه‌ها.....
۱۳۰	فلسفه غربی، ضدشیعی.....
۱۳۱	ایران‌هراسی.....
۱۳۲	ژاندارمی منطقه.....
۱۳۳	تغییر شرایط.....
۱۳۳	قدرت‌گیری سلفی‌ها.....
۱۳۴	ابزارهای دینی.....
۱۳۵	مشکل عربستان سعودی.....
۱۳۶	حل مسئله بحرین.....
۱۳۷	سیاست خارجی و انسجام اسلامی.....
۱۵۱	ایران: سیاست خارجی و سیاست دینی.....
۱۶۳	فصل سوم: تحولات خاورمیانه.....
۱۶۵	سیر تحولی اندیشه سلفی: سلفیه ایدئولوژیک.....
۱۸۱	چنین است جهان پرتضاد عرب.....
۱۸۷	منطقه قطعی شده: بایدها و نبایدهای رفتاری ما.....
۱۹۳	اعراب به ایران چگونه می‌نگرند: وضعیت کنونی.....
۱۹۹	ایران به اعراب چگونه می‌نگرد؟.....
۲۰۰	تاریخ و خاطرات تاریخی.....
۲۰۲	ارتباط با بخش توسعه‌یافته جهان عرب.....
۲۰۳	نسل جدید عرب.....
۲۰۳	افراط‌گرایی فکری و اجتماعی.....
۲۰۴	«عرب‌زدگی» و «مصرزدگی».....
۲۰۵	خلاصه ماجرا.....

۲۰۶	واقعیت کنونی جهان عرب
۲۰۷	ایران، مهمترین دغدغه
۲۰۸	عقلانیت بدوی و جاهلانیه
۲۰۹	همزیستی مسالمت‌آمیز
۲۱۱	فصل چهارم: میراث ایران
۲۱۳	شاهکارهای هنری مان را حفظ کنیم
۲۱۷	به یاد یک عالم مغربی ایران‌دوست

بخش دوم: کنفرانس‌ها

۲۲۵	فصل اول: سیاحت خاورمیانه: ضرورت حضور
۲۲۷	تحولات غربی و موقعیت مسیحیان
۲۳۲	ما و مسیحیان منطقه خاورمیانه
۲۳۶	ما و کلیسای ارتدوکس روس
۲۳۶	ایران و واقعیت اوراسیای روس
۲۴۱	فصل دوم: سیاست و فرهنگ: رابطه متقابل
۲۴۳	ایران و منطقه شکننده‌اش
۲۴۷	سنت فلسفی ایران
۲۵۱	تحولات غربی: چالش‌های توسعه نامتوازن
۲۵۶	خشونت و افراط‌گرایی: ریشه‌ها

بخش سوم: مصاحبه‌ها

۲۶۳	فصل اول: ایران و اعراب
۲۶۵	اعراب مشکلات سیاسی با ایران را مذهبی می‌کنند
۲۷۵	سیاست خارجی رژیم سعودی عصبی است
۲۷۵	پیامدهای قطبی شدن منطقه: بحران یمن و رابطه ایران و عربستان
۲۸۶	پیامدهای مواضع سیاسی و رسانه‌ای ایران برای شیعیان
۲۹۵	فصل دوم: تحولات غربی
۲۹۷	تحولات جهان عرب، از دمشق تا رباط
۳۱۲	قطب‌بندی‌های سیاسی بعد از تحولات منطقه
۳۲۶	سال ۲۰۱۱: سال بهار غربی
۳۲۶	مناطق هم‌فرهنگ
۳۲۷	استثنای تونس

۳۲۸	نقاط اشتراک.....
۳۳۰	خوشبینی به تحولات جهان عرب ساده‌انگاری است.....
۳۳۶	جهان عرب به کجا می‌رود؟.....
۳۵۱	فصل سوم: کشورهای عرب منطقه.....
۳۵۳	مسئله مهاجرت: پناهجویان سوری.....
۳۶۱	بررسی تحولات تونس.....
۳۷۲	پدیده مهاجرت در شمال و جنوب مدیترانه.....
۳۸۷	سعودی‌ها آسیب‌پذیرتر از آنند که می‌گویند؛ باثبات‌تر از آنچه ما می‌انگاریم.....
۴۰۶	حاکمان مصر جدید سخت‌تر از مصر دوران مبارک است.....
۴۲۲	عامل تضعیف ایران: اسلامین سیاست‌های خودش بود.....
۴۲۹	فصل چهارم: دشر جریان‌های افراطی.....
۴۳۱	کنش و واکنش جریان‌های اسلامی.....
۴۴۱	مغرب عربی و افراط‌گرایی.....
۴۵۰	دیپلماسی تهاجمی سعودی با این سیاست مواجه می‌شود.....
۴۵۵	خلافت، شاه‌کلید تنوری بنیادگرا است.....
۴۶۸	داعش: بستر تحولی و آینده آن.....

پیش گفتار

کتاب حاضر مجمرت‌ای است از مقالات و مصاحبه‌هایی که عمدتاً در سالهای بعد از انقلاب‌های عربی سامان یافته است. اگرچه مواردی هم یافت می‌شود که به سالیان قبل‌تر بازمی‌گردد، اما تقریباً همگی آنها به اوندانی مستقیم یا غیرمستقیم درباره جهان عرب و ویژگی‌هایش و نسبتی که با ما دارد ریا داشته باشد، صحبت می‌کند.

دنیای عرب قلمرو بسیار وسیعی است از جمله حل اقیانوس اطلس گرفته تا کرانه‌های اقیانوس هند؛ و کشورهای کوچک و بزرگ مختلفی را با صدها میلیون جمعیت در خود جای داده است. مجموعه‌ای به واقع پیچیده، و البته بسیار پیچیده و دیرپا و با مشکلات، تضادها و حساسیت‌های فراوان. برخی از این کشورها دارای بالاترین درآمد سرانه در سطح جهانی هستند و برخی از جما افتیرترین‌ها به شمار می‌آیند. همچنان که به لحاظ توسعه اقتصادی و سیاسی و اجتماعی و انسانی نیز در سطوح مختلفی قرار دارند؛ اما با این همه از نوعی هویت و عواطف مشترک و احساس همگونی و هم‌سرنوشتی نیرومند برخوردارند.

طبیعتاً این قلمرو وسیع همسایگان فراوان و بسیار متنوعی خواهد داشت، اما احتمالاً حساسیت نسبت به ایران به دلایل تاریخی و دینی و سیاسی بیش از دیگران است. این حساسیت هم‌اکنون بیش از هر دوره دیگری در طول تاریخ است و عملاً سیاست آنها در قبال ما را، در آنجا که به غیر متحدانمان مربوط می‌شود، تحت تأثیر قرار می‌دهد.

این همه ایجاب می‌کند که اولاً آنها را از درون و به‌خوبی بشناسیم و تحولات عمیق و گسترده سالها و بلکه دهه‌های اخیر را لحاظ کنیم و پیش‌داوری‌های مثبت و یا منفی را به یک سوی نهمیم و ثانیاً فهم آنان نسبت به کشورمان و نیز حساسیت‌هایشان را دریابیم و اینکه این درک و حساسیت پس از آغاز انقلاب‌های عربی عمیقاً دگرگون شده و افزایش یافته است. آنها در شرایطی به‌کلی متفاوت با قبل از آن زندگی می‌کنند. بدون دریافت بی‌طرفانه و همدلانه این نکات نمی‌توانیم روابط پایداری را در زمینه‌های مختلف تعریف و تنظیم کنیم.

پیچیدگی اوضاع منطقه‌ای ما به دلیل زنده و فعال شدن تمامی عناصر و خاطراتی است که در طول تاریخ به کشاکش و در فرهنگ و معتقدات فرقه‌ای و نیز مردمی و عامیانه آن وجود داشت است که متأسفانه در حال حاضر عموماً و بلکه کلاً از بخشهای منفی، کینه‌توزانه و تکفیری آن آلوده می‌شود. تفاوت بزرگ این منطقه با مناطق دیگر جهان امروز در همین نکته است که اینجاست کوشش به ابعاد مثبت تأکید کنند و عناصر منفی را حتی تعمداً به فراموشی سپارند و مگر کثرت فرهنگی و تاریخی و دینی را پررنگ کنند، اما در اینجا دقیقاً علیه چنان رویکردی عمل می‌شود و بدان افتخار می‌کنند و آن را نشانه حمیت و غیرت قومی و دینی می‌انگارند!

دغدغه نخست نگارنده در طی این سالها و صاحبه‌ها توضیح این قبیل مسائل با توجه به نکاتی است که مورد اشارت قرار گرفت. پشتوانه منطق تحلیلی نگارنده، مطالعات فراوان و گسترده‌ای بوده که ارجاع به منابع متعدد و متنوع آن ممکن نبوده است. از منابع سیاسی و اجتماعی و ادبی گرفته، تا منابع تاریخی و فقهی و کلامی و حدیثی. علاوه بر این همه، تجربیات میدانی هم در شکل دادن به این منطق تحلیلی سهم فراوانی داشته است.

در ایام مأموریت در واتیکان با عموم سفرای مسلمان و عرب، اعم از آنکه در واتیکان سفیر باشند و یا در ایتالیا، مرتبط بودم. این ارتباط به نوعی دیگر با مهاجران عرب مقیم در رم و نیز شخصیت‌های مسلمان و مسیحی عربی که به رم می‌آمدند، وجود داشت. تجربه‌ای که در ایام مسئولیت در اداره کل فرهنگی وزارت خارجه، به نوعی دیگر ادامه یافت و به هنگام مأموریت در مغرب به اوج خود رسید که هر یک را داستان مفصلی است که شاید مناسب باشد روزی منتشر شود.

منطقه ما در مقایسه با مناطق دیگر جهان امروز دارای ظرفیت‌ها و امکانات فراوان توسعه‌ای است؛ اما شرایط به گونه‌ای درآمده که گویی پیشرفت و همکاری منطقه‌ای به کلی فراموش شده است و حتی شاهد نوعی عقب‌گرد هستیم که در دنیای معاصر، جریانی استثنایی است. امید آنکه رابطه ما با اعراب، اعم از دوستان و متحدان مان و دیگران در بستر مناسبی قرار گیرد، به گونه‌ای که بتواند منافع همگی ما و مصالح منطقه بسیار شکننده ما را تأمین کند.

در این حال لازم است از همه کسانی که در گردآوری و تنظیم و انتشار این مجموعه سهم داشته‌اند، به ویژه همکاران عزیز مؤسسه مرام و نیز مسئولان محترم روزنامه اطلاعات، از درگاه ایزد منان برای همگی آنان سلامت و موفقیت مسئلت می‌کنم.

محمد مسجدجامعی

دی ماه ۱۳۹۲